Vastuullinen TKI-prosessi ja hyvä tieteellinen käytäntö

30.4.2019

Tutkimusetiikka on oleellinen osa vastuullista tutkimus-, kehittämis- ja innovaatioprosessia (TKI). Tutkimuseettinen neuvottelukunta eli TENK on laatinut HTK-ohjeet (Hyvä tieteellinen käytäntö), jotka ottavat kantaa ja neuvovat, miten tutkimustyötä toteutetaan eettisesti kestävällä pohjalla (https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf). Ohjeistuksen tarkoituksena on myös ennaltaehkäistä mahdollista tutkimusvilppiä ja muuta epärehellisyyttä. Kaikki Suomen ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet noudattamaan näitä ohjeita omassa toiminnassaan. Ohjeita voidaan soveltaa kaikenlaisissa TKI-projekteissa, aina yritysyhteistyöhankkeista opinnäytetöihin. Lisäksi ohjeet koskevat myös muuta toimintaa, kuten esimerkiksi henkilöstön antamia lausuntoja sekä arviointeja, julkaisuja, keksintöjä tai omia ansioluetteloita.

Käytännössä HTK-ohjeet listaavat keskeisiä asioita, jotka huomioimalla tutkimus säilyy vastuullisena. Näitä ovat mm. yhteisesti sovittavien ja tiedeyhteisön yleisesti tunnustamien toimintatapojen noudattaminen tutkimusprosessin eri vaiheissa, raportoinnissa ja tukipalveluissa, muiden tutkijoiden asianmukainen huomioiminen sekä esteellisyyden välttäminen. Vaikka näiden ohjeiden noudattamisesta vastaa jokainen lähtökohtaisesti itse, kuuluu vastuu kollektiivisesti myös koko korkeakouluyhteisölle.

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset

Mitä tapahtuu, jos HTK-ohjeet eivät toteudu TKI-työssä tai opinnäytetöissä? Tällöin puhutaan hyvän tieteellisen käytännön loukkauksesta. Käytännössä loukkaukset jaetaan kahteen ryhmään: tutkimusvilppiin sekä piittaamattomuuteen. Vilppi voi pitää sisällään sepittämistä eli tekaistujen havaintojen esittämistä, havaintojen vääristelyä eli havaintojen tarkoituksellista muokkaamista, plagiointia eli luvatonta lainaamista sekä anastamista eli toisen henkilön aikaansaannosten esittämistä omissa nimissä. Piittaamattomuus voi puolestaan ilmentyä muiden tutkijoiden vähättelynä, harhaanjohtavana raportointina, tulosten tai aineistojen puutteellisena käsittelynä, itsensä plagioimisena tai tiedeyhteisön harhaanjohtamisena. Näiden kahden ryhmän lisäksi loukkaus voi kuulua muihin vastuuttomiin menettelyihin kuten esimerkiksi tutkimuksen lähdeluettelon paisuttelu, toisen tutkijan työn viivyttäminen esimerkiksi referee-toiminnan avulla tai perätön ja ilkivaltainen ilmianto HTK-loukkauksesta.

HTK-epäilyn käsittely

Epäilyt loukkauksista käsitellään hyvän tieteellisen käytännön loukkaamista koskevien epäilyjen käsittelyprosessin (HTK-prosessi) mukaisesti. Tätä prosessia voidaan soveltaa niin TKI-toimintaan kuin ammattikorkeakoulujen ylempiin tutkintoihin. Alemmissa tutkinnoissa noudatetaan kunkin ammattikorkeakoulun itse laatimia ohjeistuksia. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry on myös

hyväksynyt opinnäytetöitä varten yhteiset suositukset eettisestä ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesta prosessista (https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf).
HTK-epäilytapauksen käsittely etenee kolmessa eri vaiheessa. HTK-epäilystä tehdään rehtorille ilmoitus, jonka perusteella hän tekee päätöksen ensin esiselvityksen käynnistämisestä ja tämän jälkeen mahdollisesti edelleen varsinaisen tutkinnan käynnistämisestä. Oleellista on, että eri vaiheiden dokumentointi toteutetaan huolellisesti. Käytännössä loukkausepäily tulee saattaa rehtorin tietoon kirjallisella ilmoituksella (ilmoituslinkki https://www.tenk.fi/fi/lomake-tiedevilpist%C3%A4-ilmoittamisen-helpottamiseksi). Ilmoituksesta on selvittävä, millaisesta loukkauksesta on kysymys ja mihin ilmoitus perustuu. Normaalisti ilmoitusta ei tehdä nimettömänä. Jos kuitenkin loukkausepäilyn esittäjä ei halua nimeään muiden tietoon, voi ilmoituksen tekijänä toimia tutkimuseettinen tukihenkilö. Tällöin loukkausepäilyn käsittelyssä ilmoituksen esittäjältä ei pyydetä lisätietoja asiaan liittyen.

Esiselvitysvaiheessa tehdään alustava kartoitus

Esiselvitysvaiheen tulee olla mahdollisimman nopea, eikä siinä ole tavoitteena tehdä perusteellista kartoitusta. Esiselvittäjän ei myöskään tarvitse olla saman alan tutkija, vaan tuntemus HTK-ohjeista riittää. Esiselvittäjä voi tulla myös organisaation sisältä, kunhan hän on asian suhteen jäävi.
Esiselvitykseen liittyen kuullaan ilmoituksen tekijää sekä epäiltyä, mutta heillä ei ole oikeutta antaa varsinaista vastinetta. Myös ulkopuolisia asiantuntijoita on mahdollista kuulla, jos se nähdään tarpeelliseksi. Esiselvityksestä tehdään aina rehtorin päätös ja se annetaan tiedoksi kaikille osapuolille sekä tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle.

Epäilyn osoittautuessa aiheettomaksi, tehdään päätös asian käsittelyn lopettamisesta. Jos taas esiselvityksessä on syytä epäillä, käynnistetään varsinainen tutkinta. Varsinaista tutkintaa ei aina tarvitse käynnistää, jos esiselvitys on osoittanut, että HTK-loukkaus on tapahtunut ja epäilty tyytyy esiselvitykseen eikä tutkintaa ole muuten tarpeen suorittaa. Tällöin rehtori antaa päätöksen suoraan esiselvityksen perusteella.

Varsinainen tutkinta

Tutkintaa varten perustetaan tutkintaryhmä, johon kutsutaan myös ulkopuolisia jäseniä, jotka edustavat kyseistä tieteenalaa. Ryhmä kuulee tutkinnassa kaikkia osapuolia. Tutkinta suoritetaan mahdollisimman nopeasti ja siitä tehdään loppuraportti, jossa mm. arvioidaan, onko toiminnassa ollut kyse hyvän tieteellisen käytännön loukkaamisesta ja esitetään mahdollisia ehdotuksia asian korjaamiseksi. Tämän jälkeen epäilyn esittäjällä ja epäillyllä on mahdollista antaa oma vastineensa. Lopulta rehtori päättää, onko hyvän tieteellisen käytännön loukkaus tapahtunut vai ei. Tämä päätös annetaan tiedoksi epäilyn esittäjälle ja kohteelle sekä tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle.

Vilppitapauksessa määrätään seuraamus, jonka on oltava oikeudenmukainen suhteessa loukkauksen vakavuuteen. Lisäksi seuraamuksia voi aiheutua myös lainsäädännön kautta tai sopimusoikeudellisilla perusteilla. Jos epäilty tai epäilyn esittäjä on tyytymätön rehtorin päätökseen, esiselvitykseen tai tutkinnan menettelytapoihin tai loppuraportin johtopäätöksiin, hän voi pyytää asiasta lausuntoa tutkimuseettiseltä neuvottelukunnalta.

Etiikka tulevaisuudessa

Viime vuosien aikana etiikkaan liittyvät asiat ovat nousseet entistä tärkeämmäksi kotimaan ohella myös Euroopassa. Esimerkiksi Horisontti2020-ohjelmassa etiikka tulee huomioida jo hakuprosessissa ja eettisten asioiden laiminlyönti voi estää kokonaan jopa rahoituksen saamisen.
Hyvä tieteellinen käytäntö ja eettisyys oikeuttavat korkeakoulutuksen olemassaolon. Ammattikorkeakoulujen TKI – toiminnassa ja myös opinnäytetöissä hyvä tieteellinen käytäntö takaa tutkittavien oikeudet ja linjaa toimijoiden sekä korkeakoulun velvollisuudet. Lisäksi tulee muistaa, että hyvä tieteellinen käytäntö toimii takuuna myös työn korkeasta laadusta.
Lisätietoa: www.tenk.fi**Seliina Päällysaho**
SeAMK

Anne Kärki
SAMK